

A magyarországi horvátok néprajza 17.

ETNOGRAFIJA HRVATA
U MAĐARSKOJ
2023

A Magyar Néprajzi Társaság az Országos Horvát Önkormányzat társ-kiadásával 2023-ban immár tizenhetedik alkalommal jelentette meg a hazai horvát népcsoportok etnográfiai kötetét (*Etnografija Hrvata u Mađarskoj / A magyarországi horvátok néprajza 17.*). A dolgozatok horvát nyelven, magyar összefoglalóval kerültek közlésre, döntő többségük a folklór, kettő pedig a tárgyi-anyagi néprajz, muzeológia körébe sorolható.

Fehér Zoltán tanulmánya Bátya község rác-horvát népviseletének XVIII-XX. századi változásairól szól. Amikor a XX. század elején az addig hasonló kalocsai női viselet mintázatában hangsúlyossá vált a magyar jelleg, a bányai a bácskai bunyevác irányba tolódott el. Mindkét esetben az egykor városi polgári öltözet volt az alap.

Jakša Ferkov / Ferkov Jakab néprajzkutató, történész a mohácsi sokácok népszokásaiból merít. A szerző a karácsonyi ünnepkör, a születéshez kapcsolódó hagyományok, valamint a lakodalmi szokások és a muzsikálás szokásaira, hagyományaira irányítja a figyelmet. December 24-én, Szenteste napján a férfiak szalmával terítették be a házat – a módosabbaknál ezt állati szőrmével vagy bőrrel takarták be. A karácsonyfa csak az elmúlt száz évben vált az ünnep részévé.

Hasanović-Kolutác Andrea és *Bosnyák Éva* Mirjana – a közgyűjtemény vezetői – a százéves mohácsi *Kanizsai Dorottya Múzeum* történetét foglalják össze. Az intézmény egyaránt tölti be a regionális és 1975 óta a nemzetiségi bázismúzeum szerepet. Dr. *Đuro Šarošac / Sarosác* György a múlt század 60-as éveinek közepétől építette ki a délszláv – horvát, szerb és szlovén – nemzetiségi néprajzi gyűjteményt, amely egy évtized múlva külön épületbe költözött. A helytörténeti anyag mellett adatbázissal, fényképgyűjteménnyel és hangtárral rendelkezik.

Šandor Horvat / dr. Horváth Sándor tanszékvezető egyetemi tanár tanulmányában a bányai kéziratos kántorkönyvet vizsgálja. *Molnár János „Énekös Könyvecköje”* a kalocsai múzeumban található. A XVIII. század végétől tartalmaz horvát nyelvű bejegyzéseket, amelyek a két nép művelődéstörténeti, irodalmi kapcsolatait bizonyító következtetésekre nyújt alkalmat.

A néhai újvidéki folklorista, *Jung Károly* Rákóczi fogságáról és szökéséről szóló nyugat-magyarországi horvát epikus éneket elemez. A zágrábi akadémiai könyvtárban őrzött 1871. évi kiadású *Fran Kurelac*-kötet Horvátjářfalun (e gradistyei horvátok lakta, később Szlovákiához csatolt településen) gyűjtött Rákóczi-éneket is tartalmaz. Ez a magyar-horvát kulturális kölcsönhatások szempontjából is érdekes.

Jolanka Tišler / Tišler Jolán gradistyei horvát irodalmár *A kék kenyér* című elbeszélésében valós családtörténetéből merít. Azt az elmondhatatlan eseményt örökíti meg, ami velük történt 1951-ben, Mikulás éjszakáján. A Jugoszláviával megromlott államközi viszony folyományaként egy fegyveresek által őrzött hortobágyi internáló táborba/munkatáborba hurcolták őket sokadmagukkal, ahonnan csak két év múlva szabadultak.

Dr. Végh Andor egyetemi adjunktus, népzenei gyűjtő és gyakorló népművész a samica, dangubica / szólótambura kialakulását, nevét és szerepét taglalja a magyarországi horvátok hagyományában. A hangszer megjelenési formáit az 1910-es évektől kezdve mutatja be, név szerint kitérve az ezzel muzsikáló előadókra, különösen a nagykozári, a mohácsi, a felsőszentmártoni és a lotári közösségekben.

Dr. Voigt Vilmos emeritus professzor olyan sajátos folklórtémával foglalkozik, amivel a délkelet-európai hiedelem, illetve egy általánosabb, európai hiedelem kérdésköréhez kapcsolódik. Egy XVIII. századi, Sopron vármegyei – fertőhomoki – boszorkányper anyagát dolgozza fel. A történet során – aminek a tágabb térségben is vannak párhuzamai – egy hideg lelte asszonyt, akit boszorkánynak tartottak, nőtársai kiemelték a szívét.

Sanja Vuljić zágrábi nyelvészprofesszor a bátyai kéziratot énekeskönyvet nyelvi szempontból helyezi górcső alá. Megállapítja, hogy a dokumentum a legkülönbözőbb időpontokban és a legkülönbözőbb helyeken megjelent szövegek gyűjteménye. Közös jellemzőjük a többé-kevésbé sikerült archaikus bácskai stílusnyelvjárási ültetés.

A kiadványt középiskolások, egyetemisták, a nemzetiségtudomány iránt érdeklődő hazai és anyaországi kutatók, de laikusok is egyaránt haszonnal forgathatják.

A könyvszerkesztés munkálatait dr. Horváth Sándor, a sorozatszerkesztést dr. Székely András Bertalan látta el, a nyomtatás és kötés a *Croatica Nonprofit Kft* munkája.

Egy falat mennyország

Ezzel a címmel jelent meg a Magyar-Lengyel Baráti Társaság Somogy Megyei Csoportja kiadásában a magyarországi **Lengyel Gimnázium és Líceum krónikája** 2023. augusztus végén. A könyv a Lengyel Gimnázium és Líceum 1939-1944 között vezetett krónikájának eredeti lengyel és annak magyarra fordított szövegét tartalmazza magyarázatokkal, mellékletekkel, fotókkal kiegészítve. **Szentes László**, a könyv szerkesztője a megjelenést követően könyvbemutató körúton ismertette a kiadványt.

A körút első állomása természetesen *Balatonboglár*, a Lengyel Gimnáziumnak a második világháború alatt otthont adó település volt. Azután *Érd*, *Veszprém*, *Pécs*, *Szeged* és *Zamárdi* következett, végül *Varsót* is megjárva decemberben *Budapesten* két helyszínen tartotta meg a kutatás, a szerkesztés műhelytitkaiba és kalandjaiba is beavató előadását a szerkesztő.

Szentes László, a Magyar-Lengyel Baráti Társaság somogyi szervezetének elnöke, egyben a kaposvári Lengyel Nemzetiségi Önkormányzat alelnöke harminc éven át dolgozott a helyi televíziózásban. 2004-ben készített dokumentumfilmet a témáról, ekkor *Lengyelországban* járt, hogy a még élő *boglárarcikkokkal* készítsen riportot. Így nevezte magát az a mintegy hatszáz diák, akik 1944-ig, a Magyarország német megszállásáig a boglári lengyel gimnáziumban tanultak. Ők a későbbiekben is tartották egymással a kapcsolatot, egyesületbe tömörültek, ám az évek múlásával számuk egyre fogyatkozott. . .

A személyes tanúk elhunytával vált történelmi értékűvé az a napló, amelyet a diákok vezettek 1939 és 1944 között. A 2004-es forgatáskor Szentes László még kezében tarthatta ezt a személyes hangú, hiteles kordokumentumot, ám miután a napló őrzője, Danuta *Jakubiec*, Balatonboglár díszpolgára, a krakkói boglárarcikkok egyesületének vezetője meghalt, a napló eltűnt és feledésbe merült.

Eveken át kerestük, hova tűnhetett a napló – idézte fel a könyvbeutató Szentés László a napló megtalálása történetét. – „Nehezítette a kutatást, hogy Krakkóban két levéltár is van, és mindkét intézmény határozottan állította, nincs náluk a szóban forgó dokumentum. Végül 2021 nyarán kiderült, a félreértést az okozta, hogy a naplót más néven regisztrálták a Krakkói Történelmi Levéltárban. Ezek után beszkenelték a kéziratot, és elküldték nekünk a digitális változatát. Egyesületünk pedig úgy döntött, hogy a naplót magyar és lengyel nyelven, egy kötetben kiadja, hiszen Balatonboglár kulcsfontosságú a magyarországi lengyeleknek és kiemelkedő hangsúlyú a lengyel-magyar kapcsolatokban. Ezt az emléket meg kell őrizni, és át kell adni a következő nemzedékeknek.”

A történelmi háttérrel felvázolva Szentes László elmondta, az első bécsi döntés 1938 novemberében visszajuttatta a Felvidék Trianonban elcsatolt magyar lakta területeit (majd Csehszlovákia német megszállásakor, 1939 márciusában Magyarország birtokába vette Kárpátalját is – a szerk.), így jött létre a két állam közös határa. A következő év őszén ezen a határszakaszon tudtak a lengyel menekültek Magyarországra átjutni, amikor a náci Németország lerohanta Lengyelországot. A lengyel hadsereg minden hősiessége ellenére két hét alatt összeomlott, *Teleki Pál* miniszterelnök pedig megnyitotta Magyarország határait az ezrével, tízezzel érkező lengyel menekültek előtt. A II. világháború idején több mint százezer lengyel menekült érkezett Magyarországra. A zsúfolásig megtelt vonatokon, szekereken szülőkkel és gyakran szülők nélkül százával érkeztek kiskorú fiatalok is.

„1939., II. világháború! Lengyelországot leigazza Németország és a Szovjetunió. Közel kétszáz ezer lengyel menekül meg szállt hazájából Magyarországra, és ott is marad. A hatalmas menekültáradatot kenyérrel, borral, munkával fogadják. Sőt! A menekültek között sok a gyerek és a fiatal. Említést érdemel, hogy a magyarok, a menekülthullám kezdetétől fogva segítettek nekünk lengyel iskolákat alapítani – ilyen a világhírű, balatonboglári Lengyel Gimnázium és Líceum. Lengyelország egész területéről érkező, több száz fiatal tanult itt a háború idején. Barátságunk különleges korszaka volt ez. Én is menekült voltam. Én voltam az egyik diák. Soha nem felejttem el! A könyv, amit most ön a kezében tart, a magyarországi Lengyel Gimnázium és Líceum tanárai és diákjai által vezetett és eddig még soha nem publikált krónika szöveghű kiadása. Egy embertelen korszak emberi oldalának leírása, ami akkor tényleg olyan volt nekünk, lengyeleknek, mint egy falat mennyország.” – írja a 2023. szeptember 22-én elhunyt *Tadeusz Árpád Olszański* boglárarcikk író, újságíró, műfordító.

Az egyedül érkező, 14-20 év közötti korosztálynak *Zamárdiban*, az ottani Fővárosi Üdülő épületében hoztak létre egy ifjúsági tábort, amit először álcázásként, majd később komoly tervekkel és küldetéssel iskolává alakítottak. A balatonboglári Lengyel Gimnázium és Líceum

Az első érettségizett osztály

története tehát Zamárdiban 1939 őszén az ifjúsági táborral kezdődött, ami innen átköltözött először Somogyzentimrére, végül Balatonboglárra 1940 őszén, és immár megszervezve a tanítást-tanulást, itt működött egészen az 1944-es német megszállásig.

A bogláracsikok, tanárok és diákok vezette napló pontos és nagyon részletes. Nem mindenhol lehet megállapítani, ki vetette papírra az adott részletet. A kezdetekről szóló, 1939 őszt dokumentáló szöveg szerzője nem ismert. Az bizonyos, hogy négy különböző kézírást lehet megkülönböztetni az ebben az időszakban született bejegyzésekben. 1940 elején a lengyel diákok egy újságíróklubot alakítottak, és később ennek tagjai vezették a naplót, ez nyolc tanulót jelent. Nyelvezete régi-es, a lengyel nyelvű szövegben magyar szavak is felbukkannak, amiket nagy valószínűséggel szóban is magyarul illesztettek a beszédbe a diákok. Sok információt tartalmaz a tábor, a diákélet megszervezéséről, olyan részleteket is például, mennyi volt a zsebpénz és a fejkvóta, vagy hogyan oldották meg a pokrócok beszerzését. Jó pár diák egyetlen ruhában volt kénytelen Lengyelországból elmenekülni, nekik a mosás is gondot okozott, nem tudtak mibe átöltözni...

A történet itt kezdődik, majd következnek csaknem négy év szinte regénybe illő eseményei, kalandjai a hétköznapi megszervezésétől rendbontásokon, az érettségi lebonyolításán, a magas rangú egyházi látogatók fogadásán át a kényszerű feloszlásig. *„Kezdetben olyan volt, mint egy útszéli kocsmá, végül az új Lengyelország fontos építőköve lett”.*

Bár stílusában, szövegezésében nem egységes a napló, a végére az olvasónak mégis összeáll belőle egy csodálatos és igaz történet, melynek főszereplői a kéttucatnyi önfeláldozó tanár, a több mint ezer kiváló oktatáshoz jutó fiatal és magyar segítők. A szöveg mellett több mint száz eredeti, képaláírással ellátott fotó teszi még inkább megélhetővé a történetet. A könyv végén pedig egy összeállítás áll az egykori helyszínek és történések mai emlékezetéről.

A könyvet mindazok élvezettel forgathatják, akiket érdekel a történelem, a magyar-lengyel kapcsolatok alakulása. Nyelvtanuláshoz akár magyarul tanuló lengyeleknek, akár lengyelül tanuló magyaroknak olvasókönyv gyanánt, vagy lengyel barátoknak ajándékként is szolgálhat.

Budapesten az Írók könyvesboltjában bolti áron kapható, kedvezményesen a bogláracsik.dvabratanki.hu honlapon rendelhető.

